

SANDRA KRIŽIĆ ROBAN

RAZGOVOR VODILE IVANA MEŠTROV I MIHAELA RICHTER, FOTOGRAFIJA JASENKO RASOL

1. Kojim nazivom definirate vlastito zanimanje i kako se odvijao vaš profesionalni put?

Možda je najtočnije da sam kao prvo povjesničarka umjetnosti, a zatim likovna kritičarka. Povijest umjetnosti je na prvom mjestu, jer metodološki određuje način na koji istražujem i radim; to je polje djelovanja unutar kojeg mi je važan kontinuitet, odnos prema nasljeđu, prema postojećim modelima koje, nadam se, nadopunjavam svojim angažmanom. Nikad se u potpunosti nisam posvetila (samo) jednom mediju, vremenskom razdoblju, umjetniku. Zanima me mnogo toga, pa mi upravo povijest umjetnosti u tome pomaže, u smislu discipline, ili bolje rečeno discipliniranja. Likovna kritika došla je kasnije, iako sam se zapravo uz nju velikim dijelom formirala. Posao na Institutu za povijest umjetnosti dogodio se slučajno; mislim da je ispravno reći da nikad ništa nisam planirala. Upravo tamo učila sam kako istraživati, dugotrajnije se posvetiti nekoj temi, pojavi, autoru, što su sve vještine koje u velikoj mjeri određuju

moj današnji profesionalni habitus. Na Institutu sam isto tako naučila sve što je vezano uz uredničke poslove, kojima posvećujem mnogo profesionalnog truda i vremena. U krajnjoj liniji, zahvaljujući Institutu danas predajem na splitskom Odsjeku za povijest umjetnosti, što, najiskrenije, nikad nisam mislila da ću raditi.

2. Što biste naveli kao odlučujuće trenutke za razvoj vaših promišljanja i prakse, bilo u pogledu određenih koncepata koje ste razvili bilo u pogledu referencija i suradnji?

Za pisanje, bili su to pojedini kritičari iz kruga oko MSU-a od kojih sam mnogo toga naučila, čije su me izložbe i tekstovi formirali. Važni su mi bili kustosi Davor Matičević, Marijan Susovski, Branka Stipančić, zbivanja u CEFFT-u, zatim stari PM, spremnost umjetnika poput Mladena Stilinovića da prihvate svakog tko je u nekom trenu pokazao interes za njihov rad; Maračićev angažman u Zvonimiru i PM-u. Godinama sam pratila tekstove Roberta

IVANA
BAGO I
ANTONIA
MAJAČA
-
BLOK
-
BRANKO
FRANCESCHI
-
IVA
RADMILA
JANKOVIĆ
-
KONTEJNER
-
LEONIDA
KOVAČ

**SANDRA
KRIŽIĆ
ROBAN**

-
ZVONKO
MAKOVIĆ
-
ANTUN
MARAČIĆ
-
TIHOMIR
MILOVAC
-

ANA
PERAICA
-
DAVORKA
PERIĆ
-

SABINA
SALAMON
-

BRANKA
STIPANČIĆ
-
KLAUDIO
ŠTEFANČIĆ
-

MARINA
VICULIN
-
JANKA
VUKMIR
-

WHW
-

Hughesa u časopisu *Time*, svidala mi se ravnoteža između kritičkog, znanstvenog i teorijskog diskursa uz anegdotalne „začine” i komentare kojima je i najslabije teme približio čitateljima. *Documenta 10* i način kako je umjetničku scenu predstavila Catherine David, kao i neke njezine kasnije izložbe, otvorili su mi nove umjetničke svjetove koje olako, iz neke geopolitičke arogancije, zaobilazimo. Recentnije, suradnja s Christine Frisinghelli koja je pripomogla što sam se posvetila fotografiji.

3. Koje metodologije upotrebljavate u svom radu? Što smatrate prostorom svoga javnog djelovanja?

Čini mi se da je pitanje metodologije kod svakog od nas krajnje individualno i mnogo toga što ugrađujemo u svoje profesionalno djelovanje, kao i način kako to radimo, vrlo vjerojatno se može smatrati metodologijom. Sudioništvo, filtriranje, *networking*... Naša struka općenito vezana je uz javnost, malo toga može nastati u nekoj izolaciji, osobito ako se zanimamo za suvremenu umjetničku praksu. Prostor javnosti je i fakultet, i radna soba, i sastanak, i izložbena dvorana, katalog, prilog u knjizi, blog. Sve to dio je široke mreže u kojoj participiramo, pri čemu me osobno najviše privlači prostor koji osvajamo pisanjem, možda zbog njegove trajnosti.

4. Iz vašeg iskustva, koliko kustos/ica sudjeluje u koncepciji, produkciji, prezentaciji i promociji umjetničkog rada? Kako postavljate granice u tom odnosu?

Radila sam nekoliko izložbenih koncepcija, kod kojih nisam utjecala na produkciju, jer to pitanje u našim okolnostima nije jednostavno riješiti (uglavnom su umjetnici s organizatorima dogovarali uvjete oko produkcije, za koju su u konačnici i odgovorni). Koncepcije su nastale sa željom da ono što me u tom trenutku zanimalo postavim u privremeni zajednički kontekst, kako bih provjerila funkcioniraju li teze o kojima sam razmišljala. Zapravo volim kad djelovanje kustosa nije previše vidljivo, kad ostaje „podčinjeno” umjetnosti; volim ostaviti neke stvari neizrečene kako bi pokušala navesti gledatelja da izložbenu koncepciju ne shvati kao *fait accompli*, već kao otvoreni proces koji je moguće nadopuniti.

Zanimljivo mi je bilo osmogodišnje iskustvo vezano uz galeriju koju smo u našoj kući vodili suprug i ja. Tamo sam uvijek nastojala ostati maksimalno po strani, jedino su me neki mladi autori bez prethodnog iskustva tražili poneki savjet. Tu vrstu odnosa-granice svjesno smo postavili u početku, jednostavno smo željeli da se stvari odvijaju u prostoru, prema njegovim

datostima (bolje rečeno ograničenjima). Mislim da sam za najveći dio tih izložbi pridonijela u segmentu promocije; odabir umjetnika i njihovih izložbi bio je rezultat naših interesa i doživljaja umjetnosti, što je stvar subjektivne naravi. Postavljanje granica je nužno, moj posao ili angažman na nekoj izložbi posve je drugačijeg karaktera od onog koji ima umjetnik i mislim da to treba osvijestiti i zadržati.

5. Koji su bili razlozi za otvaranje vlastitog izložbenog prostora i kako biste opisali svoje osmogodišnje iskustvo voditeljice?

Prostor je u izložbeni pretvoren igrom slučaja, nakon što je Nenad u njemu izložio seriju nakita za koju jednostavno nismo znali gdje bismo je izložili. Radilo se o propitivanju subverzivnog ukrašavanja, ne o nakitu u tradicionalnom smislu. Došlo je mnoštvo ljudi i svi su bili oduševljeni prostorom. Ante Jerković odmah je „rezervirao” idući termin, nakon njega Cvjetanović, Maračić, Edita Schubert koja je kod nas održala svoju posljednju izložbu. Lista je dugačka i na njoj su relevantna imena naše suvremene umjetničke prakse, te na kraju niz mladih umjetnika s kojima smo realizirali i pojedina izdanja. Položili smo „malu maturu”. Zapravo smo prestali jer nismo više bili u prilici posvećivati Galeriji dovoljno vremena. Imam dojam da smo zaokružili određeni ciklus, odradili neke koprodukcije, isprobali svoje mogućnosti i ograničenja. Zanimljivo je da za Galeriju znaju mnogi, iako nikad u njoj nisu bili, a mnogi ljudi uopće ne znaju da više ne radimo. Zapravo mi je žao da nemam više vremena baviti se s tim. Iako smo odlučili da ćemo u novouređenom izložbenom prostoru – Nenadovu Otvorenom atelijeru – povremeno izlagati fotografije.

6. Koliko i u kojem segmentu surađujete s drugim kustosima i/ili sa stručnjacima iz drugih područja?

Suradnja se odvijala na nekoliko zajedničkih izložbi; najintenzivnije kad sam s Christine Frisinghelli radila na izložbi *Ostati ili otići*, što je bilo jedno osobito iskustvo. Prvenstveno jer se radi o osobi koja je s Manfredom Willmannom i Seiichijem Furuyom obilježila fotografsku scenu u Austriji i šire, čije je znanje o fotografiji fascinantno i koja je omogućila da ta izložba bude stalna tema naših razgovora. Pozicije nekih naših kustosa s kojima sam radila su drugačije, ponekad mi se činilo da je prostor za razgovor jako sužen. Suradnja je daleko intenzivnija na polju časopisa *Život umjetnosti* i meni osobno trenutno vrlo zanimljiva jer se izmjenom gostujućih urednica/ika pokazuje scena u mnogim segmentima, vrste i

načini angažmana su raznovrsni, kao i njihove metode djelovanja.

7. Kako u svojim projektima promišljate i provodite medijaciju između umjetničkog rada i publike?

Recimo, u realizaciji izložbe *Tražeći mjesto za zaborav* bila mi je važna veza s publikom; inzistirala sam na razgovoru umjetnika, gledatelja i mene kao kustosice, da bi se vidjelo kako je riječ o osmero autora čiji su interesi i polazišta umjetničkih razmišljanja i djelovanja posve različiti; kako bi se kod gledatelja potakla svijest o tome da moj način gledanja i tumačenja nije konačan. Čini mi se da se u našoj sredini premalo komunicira, mnoge izložbe se postave, traju i zatvore kao na pokretnoj traci, bez susreta. Dok smo imali galeriju, uza sve ostalo sam i čuvala prostor, pa sam mogla s posjetiteljima komentirati izložene radove. No, izgleda da kod nas postoji zazor od razmjene mišljenja, kritike, uopće izražavanja stava. Medijacija radova postiže se pomoću predavanja, vodstva po izložbi, razgovora za medije, pisanja; sve je to potrebno kako bi neki sadržaj naišao na razumijevanje. Najgore je odrađivanje, arogantni stav kako je sve rečeno izložbom (ili tekstem u katalogu). Mnogo toga može se naučiti iz komentara koje je publika spremna uputiti, ako ju se pita.

8. Koja je, po vama, razlika između institucionalnih i nezavisnih (kustoskih) pozicija?

Nikad nisam bila zaposlena kao kustos, pa mi je to teško usporediti. Rekla bih da nezavisne kustoske pozicije djeluju iz prostora veće slobode, jer nisu dio uhodanog muzeološkog programa koji je potrebno realizirati (prema programu, za plaću, godišnji izvještaj ili nešto drugo), to jest da ne moraju raditi na ostalim dijelovima programa koji se tradicionalno odvija u institucijama.

9. Kako se financiraju vaši programi?

Nekoliko većih izložbenih projekata radila sam u suradnji s institucijama, koje su na uobičajen način prijavile projekt na natječaj za financiranje programa, tražile sponzore i dogovarale čitav niz tehničkih pojedinosti i ostalih detalja koje jedna osoba (kustos) teško može napraviti sama. Djelovanje naše galerije nakon prve godine potpomagali su Ministarstvo kulture Republike Hrvatske i Gradski ured za kulturu Grada Zagreba. Projekte koji se realiziraju preko Instituta financijski u jednom dijelu pomaže i Ministarstvo znanosti, obrazovanja i sporta.

10. Što mislite o odnosu kulturne produkcije i privatnog sektora u Hrvatskoj – korporativni natječaji/nagrade (T-com, Erste...) te privatne

kolekcije (Filip Trade, Essl kolekcija...)?

Mnogo toga ovisi o žirijima, ali i o sklonostima određenih tvrtki prema nekim umjetničkim medijima ili autorima (generacijski, na primjer). Ako usporedimo Erste banku u Hrvatskoj i Austriji, na primjer, razlike su enormne. Zbirka koju Erste banka u Austriji godinama stvara uistinu je relevantna, ima svoga kustosa, djela se posuđuju za važne izložbe, kao uostalom i zbirka Generali Foundation. Kod nas to nije slučaj. Filip Trade većim dijelom otkupljuje zanimljive radove, no za konačan sud treba pričekati dok se negdje trajno ne izlože. Način na koji je T-com ušao u suradnju s MSU-om je dobar model i bilo bi poželjno vidjeti i neke druge uspješne tvrtke da na taj način ulažu u kulturu, kako otkupljeni radovi ne bi visjeli po nekim neprimjerenim prostorima, nego postali dio zbirke nekog muzeja ili galerije.

11. Ostvarujete li u svojim projektima međunarodnu suradnju te zašto vam je to bitno?

Ostvarujem ili barem pokušavam ostvarivati. Bilo bi odlično kad bi se veći izložbeni projekti mogli dogovarati i pokazivati na 2–3 mjesta u regiji. Takva međuinstitucionalna suradnja je prijeko potrebna. Prostor našeg djelovanja je malen, treba ga širiti, omogućiti drugima da vide i razumiju ono što želimo reći. Prije 30 godina zanimali smo Zapad kao svojevrsni kuriozitet – zbivanjima koja nisu bila poput onih iza željezne zavjese, jer je razina naše slobode bila mnogostruko veća. Danas mnogi stvari žele gledati iz prethodno utvrđenih i potvrđenih geopolitičkih pozicija, na što se često pristaje jer se čini da drugačiji modeli ne postoje.

12. Kakav bi po vašem mišljenju trebao biti prijenos kustoskog znanja? Podržavate li „institucionaliziranje kustoskih modela” u raznim tipovima kustoskih programa?

Svakako, mislim da je važno da takvi programi postoje, jer su to znanja i sposobnosti koje je potrebno prenositi drugima. Pomak koji su pojedine kustoske platforme, da ih tako nazovem, napravile na našoj sceni stvarno je značajan i treba ga nastaviti. Prijenos treba biti onakav kako ga svaka ta platforma sama osmisli; mislim da ne treba inzistirati na nekom idealnom obrascu, nego treba zadržati razlike, jer to pridonosi pluralizmu pristupa i mnogostrukih metoda djelovanja.

13. Koliko su vidljive i kako se manifestiraju uloga i odgovornost kustosa unutar aktualnih kulturnih politika u Hrvatskoj?

Važne su i vidljive. Pomaci su, ako ih promatramo u

IVANA
BAGO I
ANTONIA
MAJAČA
-
BLOK
-
BRANKO
FRANCESCHI
-
IVA
RADMILA
JANKOVIĆ
-
KONTEJNER
-
LEONIDA
KOVAČ
-
**SANDRA
KRIŽIĆ
ROBAN**
-
ZVONKO
MAKOVIĆ
-
ANTUN
MARAČIĆ
-
TIHOMIR
MILOVAC
-
ANA
PERAICA
-
DAVORKA
PERIĆ
-
SABINA
SALAMON
-
BRANKA
STIPANČIĆ
-
KLAUDIO
ŠTEFANČIĆ
-
MARINA
VICULIN
-
JANKA
VUKMIR
-
WHW
-

većem vremenskom razdoblju, posljednjih dvadesetak ili tridesetak godina, recimo – veliki. Nezavisni kustoski projekti bili su vrlo rijetki, sve se odvijalo unutar nekoliko postojećih institucija. Znanja koja se danas posreduju u nizu akcija i samoorganizirajućih platformi u pojedinim smo segmentima ranije stjecali svatko na svoj zaseban način. Kustoski kolektivi odgovorni su za mnoge dobre promjene koje su se dogodile; njihov broj i različitost interesa na scenu su doveli niz autora za koje kao da ranije nije bilo interesa, niti mjesta. Povijesno gledano, čini mi se da je prva takva otvorena nezavisna platforma bio PM, iako ga je teško usporediti s onime što se danas podrazumijeva pod kustoskom praksom. No, bez djelovanja PM-a mnogo toga ne bi bilo moguće.

SANDRA KRIŽIĆ ROBAN JE POVJESNIČARKA UMJETNOSTI I LIKOVNA KRITIČARKA. ROĐENA JE 1962. GODINE U ZAGREBU. OD 1992. GODINE ZAPOSLENA JE U INSTITUTU ZA POVIJEST UMJETNOSTI, GDJE JE ZNANSTVENA SURADNICA NA PROGRAMU *HRVATSKA U EUROPSKOM PROSTORU 20. STOLJEĆA* I PROJEKTU *MODERNOST, MODERNIZAM I POSTMODERNIZAM U HRVATSKOJ UMJETNOSTI 20. STOLJEĆA*. ISTRAŽUJE SUVREMENU UMJETNOST U HRVATSKOJ I EUROPI, FOTOGRAFIJU U HRVATSKOJ OD 1980. DO DANAS TE MODERNU I SUVREMENU ARHITEKTURU. NA ODSJEKU ZA POVIJEST UMJETNOSTI FILOZOFSKOG FAKULTETA U SPLITU PREDAJE IZBORNI PREDMET *UMJETNIČKE TEME I MEDIJI 20. I 21. STOLJEĆA*.

OD 2000. GODINE JE GLAVNA I ODGOVORNA UREDNICA ČASOPISA ZA SUVREMENA LIKOVNA ZBIVANJA *ŽIVOT UMJETNOSTI*. ZAJEDNO S NENADOM ROBANOM VODILA JE PROGRAM GALERIJE KRIŽIĆ ROBAN (1999.–2007.). KURIRALA JE DVIJE MEĐUNARODNE IZLOŽBE FOTOGRAFIJE U ORGANIZACIJI HRVATSKOG FOTOSAVEZA (*OSTATI ILI OTIĆI*, S CHRISTINE FRISINGHELLI, 2004.; *TRAŽEĆI MJESTO ZA ZABORAV*, 2008.). TRENUTNO SUDJELUJE U PRIPREMI IZLOŽBE *SOCIJALIZAM I MODERNOST - UMJETNOST I KULTURA U HRVATSKOJ 1945.-1974.* (U SURADNJI S LJILJANOM KOLEŠNIK, TVRTKOM JAKOVINOM I DEANOM DUDOM) I DOVRŠAVA KNJIGU NA *DRUGI POGLED* O SUVREMENOJ FOTOGRAFIJI U HRVATSKOJ.